

BELLE TEN

Cilt: XXXVIII

TEMMUZ 1974

Sayı: 151

APHRODISIAS YÖRESİNDEKİ TÜMÜLÜSLER

SÜMER ATASOY

İst. Arkeoloji Müzesi Asistanı

Karacasu ile Aphrodisias yöresinde, yoldan geçerken kolaylıkla görülebilen birçok tümülüs bulunmaktadır. 1968 yaz mevsiminde Aphrodisias kazı heyetine dahil bir ekip tarafından bu tümülüslerin yola yakın olanları tetkik edildi. Bunlardan Yumratepe ve Çamlıbel mevkilerinde olanlar yakın tarihlerde tahrip edilerek soyulmuştu. Ayrıca yine Çamlıbel'de, yeni yolun yapımı sırasında ortaya çıkan bir tümülüs, buldozer tarafından tahrip edilmişti. Yakın zamanlarda bölgede faaliyet gösteren antikacıların teşvikiyle yapıldığı anlaşılan bu soygunlardan arta kalanları kurtarmak ve mezar tiplerini anlamak icap ediyordu. Çünkü bu mezarlar, bir taraftan Aphrodisias yöresinde geç Hellenistik - erken Roma devrine ait delilleri vermesi, diğer taraftan da Güney Lidya ve Frigya'ya yakın Karia bölgesindeki ölü gömme âdetlerini göstermesi bakımından önem taşımaktaydı. Karia bölgesindeki mezarların etraflı bir şekilde incelenmediğini de gözönüne alırsak, bu tümülüslerin önemi bir kat daha artar. Bu nedenle, Prof. K. Erim yönetimindeki bir ekip tümülüslerde gerekli çalışmaları yaparak, mezarları tamamen ortaya çıkardı¹.

¹ E.E.M.G. Müdürlüğü adına yapılan çalışmaların ekibi; Viyana Teknik Üniversitesinden F. Neuwirth, Ankara Üniversitesinden A. Çetinkaya ve İst. Arkeoloji Müzesinden S. Atasoy. Çalışmaları yöneten, her konuda yardımcı olan ve bu makaleyi neşretmem için izin veren Prof. K. Erim'e çok teşekkür ederim. Ayrıca plan ve kesitleri çizen Yük. Mim. Hüseyin Başçetingelik'e minnettarım.

YUMRATEPE "A" TÜMÜLÜSÜ:

Damdere köyünün güneybatı ucunda, Karacasu-Geyre yolunun yakınında ve Aphrodisias'a 5,5 km. uzaklıktadır (Res. 1). İki tarafı ufak derelerle kesilen dik bir burun üzerinde, meşelikler arasında yer alır (Res. 2). Ortalama olarak 5 metre yüksekliğindeki tepenin altında, kireçtaşına oyularak yapılmış ve güney-kuzey yönünde uzanan mezar bulunur. 1967 sonbaharında, soyguncular tarafından içine girilerek insafsız bir şekilde tahrip edilmiştir.

Mimarisi: İki dromos'u ve bir odası bulunan tümülüs altı mezardır (Res. 3). Altı basamaklı Üst Dromos'un uzunluğu 3.25 m., genişliği 1.25-1.53 m., yüksekliği 2.00 metredir. Batı duvarında kapıya bitişik 1.80 × 1.25 × 0.10 m. boyutunda bir niş yapılmıştır. İşçilikleri iyi olmayan basamakların yüksekliği 0.25 metredir. Genişlikleri 0.30-0.35 m. arasında değişir. Dromos'un üstü açık olarak yapılmış ve gömmeden sonra toprakla doldurulmuştur.

Alt Dromos kapısını 1.25 × 1.20 × 0.40 m. boyutunda, kireçtaşından yapılmış büyük bir blok örter. Kapının üst kısmı semerdam şeklindedir (Res. 4). Yük. 1.25 m., Gen. 0.95 m., Kal. 0.60 m. dir. Eşik olarak yassı ve büyük bir blok kullanılmıştır.

Alt Dromos, 2.45 m. uzunluğunda, 1.43 m. genişliğindedir. Yüksekliği güneyde 1.85 m., kuzeyde ise 1.95 m. dir. Taban seviyesi, kapının eşliğinden 0.40 m. daha aşağıdadır. Tavanı, doğu-batı yönünde semerdam şeklindedir. Batı duvarında, aynı Üst Dromos'ta olduğu gibi bir niş yapılmıştır. Niş'in uzunluğu 1.35 m., derinliği 0.10 m. dir. Soyguncular birşey bulmak ümidiyle bu kısmı oymuşlardır.

Mezar odası kapısını yüksek bir blok örter. Düzgün yontulmuş olup, Yük. 1.80 m., Gen. 1.20 m. ve Kal. 0.25 m. dir. Üst tarafından bir kısmı kırıktır. Kapının ölçüleri ise Yük. 1.70 m., Gen. 0.90 m., Derinlik 0.55 m. dir. Doğu sövesinin alt tarafı tahrip edilmiştir.

Mezar odası, doğu-batı yönünde uzanan bir dikdörtgen şeklindedir. Duvarları eğri olduğundan birbirlerini dik olarak kesmezler. Odanın uzunluğu güneyde 4.67 m., kuzeyde 4.32 m. dir. Genişliği doğuda 2.61 m., batıda 2.55 m. dir. Tam ortadaki tavan yüksekliği 2.00 metredir. Kuzey-güney yönünde semerdam şeklinde oyulmuş tavanda iki adet, bacayı andıran oval delikler açılmıştır. Bu delik-

lerden biri batıda, diğeri ise merkeze yakın yerdedir. Çapları 0.40-0.50 m. arasında değişir. Derinlikleri 0.40 m. olup, bu aynı zamanda kireçtaşının kalınlığını da verir.

Odanın etrafını kireçtaşına oyulmuş ölü yatakları çevirir. Beş kişi için yapılan ölü yataklarının tabandan yüksekliği 0.75 m., boyları 1.55 m. ile 1.85 m. arasındadır. Yatakların kenarları 0.10 m. kalınlığında, 0.15 m. yüksekliğindedir (Res. 5). Yatak altları kısmen oyularak ayaklar meydana getirilmiştir (Res. 6). Güney yöndeki yatağın batı kenarı ile batı yöndeki yatağın tamamı tahrip edilmiştir.

Buluntular: Üst Dromos toprağı arasında pişmiş toprak kandil ve keramik parçaları bulundu. Ayrıca mezarın etrafında bulunan ve soyguncular tarafından mezar içinden atılan toprak içinde, pişmiş toprak koku şişesi dipleri ve çanak-çömlek parçaları toplandı. Kandil parçaları kurşunî hamurdan olup, gövde etrafında kabartma yaprak motifleri vardır. Koku şişeleri ise deve tüyü renkli hamurdan, düğme diplidirler.

Tarihleme: Mezar için bir tarih vermek oldukça zordur. Mimarisi ve Korint, tip. XXIII benzeri kandil parçaları yardımıyla M.Ö. I - M.S. I. yy. içinde yapıldığını kabul edebiliriz.

YUMRATEPE "B" TÜMÜLÜSÜ:

Yumratepe "A" tümülüsünün doğusunda, mezarın merkezine 14.80 m. uzaklıkta, kayaya oyulmuştur. Tümülüs toprağı tamamen yok olmuş ve mezar odasının üstünü örten kalker bloklardan bir kısmı soyguncular tarafından kırılarak mezarın içine girilmiştir.

Mimarisi: Kalker kayaya oyulmuş mezar, güney-kuzey yönünde uzanır. Merdivenli bir dromos ile mezar odasından ibarettir (Res. 7).

Dört basamak merdivenli dromos yüksekliği 1.80 m., uzunluğu 3.12 m. dir. Yan duvarları düzgün olmadığından genişliği 1.20 m. ile 1.44 m. arasında değişir. Basamak yükseklikleri 0.30-0.60 m., genişlikleri 0.30-0.50 m. arasındadır. İşçilikleri iyi değildir. Dromos'un üstü açık olup, gömme yapıldıktan sonra toprakla doldurulmuştur. Mezar odasına dar ve basık bir kapıyla geçilir (Res. 8).

Mezar odasının kapısı 1.10 m. yüksekliğinde, 0.66 m. genişliğindedir. Derinliği 0.70 m. dir. Bu kapıyı 1.20 x 0.84 x 0.26 m. boyunda, düzgün olarak yontulmuş kalker bir blok örter (Res. 9).

Mezar odası doğu-batı yönünde uzanan bir dikdörtgendir. Fakat düzgün olmayan iki kenarı sebebiyle tam bir dikdörtgen olmaktan çıkar. Uzunluğu güneyde 2.86 m., kuzeyde 2.64 m. dir. Genişliği doğuda 1.72 m., batıda 1.58 m. dir. Yüksekliği ise 1.90 m. dir. Odanın içine düşmüş büyük taşları çıkarmak mümkün olamadığından, ancak batı yönü temizlendi ve burada da ölü yatağına rastlanmadı.

Mezar odasının üstünü 0.42 m. kalınlığında, 2.36 m. boyunda düzgün yontulmuş kalker bloklar örter. Yan duvarlar üzerine oturan bu bloklardan sadece bir tanesi kalmıştır. Diğerleri kırılarak alınmıştır. Genişliklerini tam olarak tespit edemedik. 1.00 m. kadar olmalıdırlar.

Buluntular : Dromos'un açılması sırasında pişmiş toprak çanak - çömlek parçaları ve kandil bulundu.

Tarihleme : Mezar mimarisi ve buluntular M.Ö. I. - M. S.I. yy. içinde yapıldığını göstermektedir.

ÇAMLIBEL TÜMÜLÜSÜ :

Karacasu ile Yenice arasında, Çamlıbel mevkiindedir (Res. 1). Çam ağaçları arasında bulunan 5 m. yüksekliğindeki tepe, eski yolun batısında, yeni yolun doğusunda kalmaktadır (Res. 10).

Soyguncular tepeden bir çukur açmışlar ve 2.70 m. derinlikte mezar odasının kuzeydoğu köşesini bularak, buradan içeri girmişlerdi. Bu çukurun dibinde aynı zamanda mermer bir fallos da bulunmaktaydı (Res. 18). Mezar girişinin olduğu güneybatı yönünde, ağaçların imkân verdiği kadar saha açılarak, Dromos'un güney duvarı ve ön mezar odası bulundu (Res. 11). Dromos'un uzunluk, genişlik ve yüksekliğini tespit etmek için birkaç ağacın kesilmesi icap ediyordu. Ağaçların kesilmesi istenmediğinden kazı burada yapılmadı.

Mimarisi : Kireçtaşı bloklardan yapılmış, Dromos'lu ve iki odalı bir mezardır (Res. 12). Dromos'un güney duvarı, moloz taşlardan kuru olarak inşa edilmiştir. Mezara birleşmez. Bu duvar ile mezar girişi arasında, büyük taşlardan yapılmış ve 1.10 m. uzunluğunda yine bir kuru duvar vardır. Bu duvar, diğerinden 0.16 m. geridedir.

Ön odanın 1.44 x 0.50 m. boyutundaki kapısı kuru bir duvarla kapatılmıştır (Res. 13/DD). İç tarafta kapı lentosu olarak 1.20 x 0.20 x 0.12 m. boyutunda taş bir hatıl kullanılmıştır. Odanın güneydoğu-

sunda bulunan kapının 0.10 m. yükseklik, 0.40 m. genişlikte bir eşik taşı vardır.

Ön oda kare bir plan gösterir. 1.20×1.20 m. boyutundadır. Yüksekliği ise 2.10 metredir. Duvarların yalnız iç yüzleri yontulmuştur. Kireçtaşından harçsız olarak yapılan duvar blokları birbirlerine madenî kenetlerle bağlanırlar. Yan duvarlarda 0.46-0.58 m. genişliğinde dört sıra blok vardır. Taban iki adet kireçtaşı levha ile döşenmiştir. Tavan ise mavi mikalı taştan yan duvarlar üstüne oturan iki büyük blokla örtülüdür. Bunların kalınlıkları 0.22 m., genişlikleri 0.72-0.80 metredir. Güneybatıdaki tavan bloku öne taşarak kapı üstünde bir saçak meydana getirir (Res. 14).

Mezar odasının kapısını $1.38 \times 0.84 \times 0.14$ m. boyutunda, üst kısmı kırılmış bir blok örter. Kapının üst ve yan söve kenarları 0.06 metrelik bir girinti yapacak şekilde oyulmuştur. 0.08 m. yüksekliğindeki eşiği teşkil eden blok, ön oda içine doğru uzanır. Genişliği 0.52 metredir (Res. 15).

Mezar odası dikdörtgen planlıdır. Uzunluğu 2.60 m., genişliği 1.86 m., yüksekliği 2.14 m. Güney yan duvarı ile arka duvarı boyunca uzanan, lâhit şeklinde ölü yatakları vardır (Res. 12). 0.58 m. tabandan yüksekliği olan ölü yataklarının kalınlığı 0.16 m., genişliği 0.53 m. dir. Mezar duvarları inşa edilirken yerlerine konmuşlardır (Res. 13/BB). Her iki yatağı alttan bir taş ayak destekler. Ölü yataklarının yanlarını kapatan levhaların tamamına yakın kısmı yok olmuştur. 0.60 m. yüksekliğinde, 0.08 m. kalınlığında olup, levha başları duvarda yapılmış hafif bir girintiye oturur (Res. 16).

Yan duvarlar yukarıdan aşağıya, genişlikleri aynı olmayan dört sıra bloktan meydana gelir. Her sıradaki blokların uzunlukları da değişiktir (Res. 14). Ön odada olduğu gibi yalnız iç yüzleri yontulmuştur (Res. 17). Birbirlerine madenî kenetlerle bağlanırlar. Taban, değişik boyda kalker levhalarla kaplıdır. Güney yatağın altında 0.14 m. yüksekliğinde, iki sıra taştan kuru olarak yapılmış bir korkuluk yer alır (Res. 12). Bir kısmı tahrip edilmiş olan bu korkuluk, yatak altına konan gömme ile ilgilidir. Buradan kafatası ve femur kemikleri çıkarıldı. Ölünün başı kuzeydoğuya gelecek şekilde bir gömme yapıldığı anlaşılmaktadır.

Odanın tavanı biri kireçtaşından, ikisi mavi mikalı taştan ve yan duvarlar üzerine oturan üç blokla örtülüdür. Genişlikleri 0.94 m.,

0.88 m., 0.98 m. olup, kalınlıkları ise 0.18 m. dir. Kuzeydoğuda bulunan blokun bir köşesi mezara giren soyguncular tarafından kırılmıştır (Res. 13/CC, 17).

Buluntular :

Mermer fallos : Soyguncuların mezara girmek için tepede açtığı çukur içinde bulunmuştur (Res. 18). Buradan çıkartılarak Aphrodisias Müzesi'ne getirildi. Üstü kısmen kırıktır (Res. 19). Yüksekliği 1.13 m., çapı 0.65 m.

Pişmiş toprak kandil : Pembe hamurdan, gövde etrafında kabartma asma dalları vardır. Yuvarlak burunlu, gövdesi kısmen kırık. Mezar odasında yatak altında bulundu. Yüksekliği 0.04 m., uzunluğu 0.09 m., çapı 0.065 m. Athenian Agora VII, lev. 5/134.

Pişmiş toprak tek kulplu testi : Deve tüyü renkli hamurdan. Karın üstünde birbirine paralel yatay 6 adet şerit var. Şarap rengi astar gövdenin üst kısmında vardır. Ağız kenarı içi de astarlıdır. Dromos'ta bulunmuştur (Res. 20). Yükseklik 0,145 m., ağız çapı 0.045 m., karın çapı 0.095 m. Athenian Agora IV, lev. 9/J, II. Bunlardan başka kandil ve çanak-çömlek parçaları bulunmuştur.

Tarihleme : Mezar mimarisi Hellenistik devir karakterindedir. Buluntular da erken Roma devrini vermektedir. Buna dayanarak mezarın M.Ö. I. - M.S. I. yy. içinde yapıldığını söyleyebiliriz.

Çamlıbel Tümülüsü'nün 200 m. kadar güneyinde, yeni yolun kenarında ikinci bir tümülüs bulunmaktadır. Güneydoğu-kuzeybatı yönünde uzanan mezar, iki odası, tavan örtüsü ve duvar tekniği ile yukarıda anlatılan mezara benzemektedir. Uzunluğu 2.00 m., genişliği 1.70 m. kadardır. Mezar, yol yapımı sırasında buldozer tarafından tahrip edilerek dağıtıldığı için çalışma yapılamadı.

YERTEPE TÜMÜLÜSÜ :

Güzelbeyli köyünün kuzeyinde bulunmaktadır (Res. 1). Tepenin üstünde ve batısında sondaj çukurları açıldı. Üstteki sondajda 1.30-3.00 m. derinliklerde geç Hellenistik - Roma devrine ait çanak-çömlek parçalarına ve derin bir kâseye rastlandı (Res. 21). Batıdaki sondajda ise üzeri yassı bloklarla örtülü, yan duvarları ufak taşlardan meydana gelmiş bir Dromos (?) bulundu. Duvarlar içeri doğru 6 m.

devam ettikten sonra kesildi. Buradan sonra sert topraktan başka birşey çıkmadı. İşçi mevsiminin geçmesi ve bu işe ayrılan paranın bitmesi nedeniyle buradaki kazı mezar bulunamadan bırakıldı. Açılan sondaj çukurları tekrar dolduruldu.

Aphrodisias yöresindeki tümülüslerden bahseden bu kısa raporun amacı, bölgedeki mezar tiplerini tanıtmaktır. Buluntuların ve mezar mimarisinin benzerlerini bularak daha geniş bir araştırma yapmak, böylece daha kesin tarihlemeye gitmek ilerdeki çalışmalarda mümkün olacaktır.